

**ИМЕТО НА ГРАД ПЛОВДИВ
В ПАИСИЕВАТА „ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА“**

Пеньо Ст. Пенев
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

**THE NAME OF THE CITY OF PLOVDIV IN PAISSII'S
SLAVONIC-BULGARIAN HISTORY**

Penyo St. Penev
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The author makes the distinction that the town mentioned in Paisii's „Slavonic-Bulgarian History“ as Philippopolis is not the town of Plovdiv, but the town Philippi whose ruins are located between the towns of Drama and Kavala. Other names of the town of Plovdiv are commented on, such as Eumolpia, Philippopolis, Pulpudeva, Trimontium, Plovdin, Puldin, and Filibe.

Key words: Paisii, „Slavonic-Bulgarian History“, Eumolpia, Philippopolis, Pulpudeva, Trimontium, Plovdin, Puldin, Philippi, Drama, and Kavala

*„Ти, българине, не прелъщай се – знай свой род
и език и учи се по своему език“*
Паисий

Пряката задача, която си поставя Паисий с написването на своята „История славянобългарска“, е „да пробуди у българския народ съзнание за свой език, за своя българска земя и да му внуши, че е имал бляскаво историческо минало, което му дава право да се мери с другите народи“ (Пенев, II, 1976: 480 – 481). За автора на „История славянобългарска“ най-главните атрибути на народността са езикът, земята и миналото.

Времето, в което живее Паисий, е тягостно и мъчително – турците владеят българската земя, гърците презират българския език и вещаят неговото отмиране и пълно унищожение, а славното историческо минало е забравено и потънало в мрак.

Първата цел на Паисий е да пробуди у българина съзнание за ценността на родния му език така, както е запазен в писмо и слово, и да убеди своите сънародници, че майчиният им език има право на съществуване, както гръцкият и езиците на другите цивилизовани народи. Той е първият книжовник в новата българска литература, който има ясна представа за стойността на националния език, за когото „език и народност образуват една неделима цялост“ (Пенев, II, 1976: 481).

Целия си ентусиазъм и творческа енергия Паисий насочва към проучване и възкресяване на славното историческо минало на българите с цел да събуди тяхното национално самоосъзнаване. Хилендарският монах създава първата оригинална творба на новата българска историография, в която възславя еднакво и българската земя, и българския народ, и неговите величави водители.

В новата българска литература Паисиевата „История славянобългарска“ събужда постоянен интерес и тя е една от най-проучваните и анализирани книги. Усилията на изследователите са насочени най-вече към установяване на нейните извори, домашни и чужди, и към конкретния анализ на нейните две предисловия и послесловието.

И като историческо съчинение Паисиевата „История“ е едно новаторско произведение, защото тя е посветена на цялостната българска история и първото нейно системно изложение, но с нейните две предисловия и послесловието тя може да бъде определена като ярка публицистична творба.

От запознаването ми с по-важните изследвания върху Паисиевата „История“ имам основание да твърдя, че сравнително скромен е броят на конкретните проучвания върху творбата. Ще отбележа, че основният въпрос, който възниква при тези изследвания, е как трябва да се определи езикът на произведението – черковнославянски или новобългарски. Съществуващите становища са противоположни – в едната или в другата посока (подробно вж. Андрейчин 1977: 173 – 183; Георгиева 1962а: 345 – 375; 1962б: 47 – 139; 1962в: 520 – 529; Динеков 1970: 561 – 568; Кириянов 1962: 379 – 399; Тодоров 1962: 5 – 16).

Склонен съм да приема, че не може да се даде еднозначен отговор на този въпрос, тъй като езикът в отделните части на творбата не е единен. Отбелязва се, че се наблюдават три езикови струи: срещат се места, където преобладават елементи на черковнославянския език, в други черковнославянският характер не е спазен докрай и няма строго единство в граматично и лексикално отношение, а в трети има подчертано надмощие на народните елементи (Георгиева 1962а: 350).

Предмет на тази статия е уточняване на мястото, където е употребено името на град Пловдив в текста на Паисиевата „История славяноболгарская“ – Зографска чернова, 1762 (Райков 1989). Успоредният новобългарски текст се дава по Паисий Хилендарски. Славяноболгарска история. Под редакцията на П. Динеков, 1969.

Ѡн (царь грѣчьскїи) го приелъ (Іванко) и благодарилъ емѸ многа за збиенїе цѣра Асена и назвалъ егѸ събѣ ѡца, далъ емѸ въ женѸ свою матеръ старѸ и въдовѸ АннѸ и поставилъ егѸ въ Филипополъ стари и Драма генерала. (31 б)

„Този (грѣцкият цар) го приел (Иванко) и му благодарил за убийството на цар Асен, нарекъл го свой баща, дал му за жена своята стара майка и вдовица Анна и го поставил за генерал на стария Филипопол и Драма“ (64).

Макар в текста да е написано Филипопол, градът не е Пловдив, а някогашният град Филипи в Беломорието. Името на този грѣцки град е известно от текста на богослужебната книга Апостол, където е поместено Послание на ап. Павел до жителите на Филипи, наречени филипийци или филипяни.

И всталъ с велика яростъ Іванъ Ка[л]иманъ и разорилъ градовѣ грѣцкїе множество ѿ основанїе. И до нинѣ пѣсти ѿ нїхъ има – Филипополъ, Марулъ конечно пѣсти ѿ време стоатъ, а другї градове нїхъ Драма, Серезъ, Кавала, Демиръ Исаръ, Нено, Ѡрванъ, Тасо, ини многи по нїсїи. (32 б)

„Иоан Калиман (Калиман) се вдигнал с голяма ярост и разорил множество грѣцки градове от основи. И досега някои от тях са пусти; от това време Филипопол, Марул (Марония) стоят съвършено пусти, а други техни разорени градове са: Драма, Серес, Демир Исар, Нено, Оран, Тасо и много други по Нисия (нисия ‘островите’)“ (66).

И тук името Филипопол е употребено вм. Филипи, и на двете места в Зографската чернова Филипопол (вм. Филипи) се споменава заедно с Драма, от който отстои на 23 км. Развалините на Филипи се намират между Драма и Кавала (Бешевлиев 1963: 47). В края на текста трябва да се отбележи употребата на грѣцката дума нисїи (мн. число) от τὸ νησί ‘остров’ (вж. Бешевлиев, пак там). В приведения новобългарски текст из изданието от 1969 г. нисїи ‘острови’ е написано с главна буква и погрешно възприето като име на град.

В изброените по-горе градове с изключение на Нено, който е идентифициран, във всички споменати градове и досега се намират поголеми или по-малки остатъци от някогашни антични или средновеков-

ни селища (Бешевлиев 1963: 48). Не всички географски имена в Паисиевата „История“ са идентифицирани, малка част от тях са отъждествени и обяснени от Разбойников в една кратка статия (1936: 200 – 210).

Паки църъ Крънъ и Михаилъ взели ѿ грци епархиа Софиска, Филибелиска, Самоковска, Щипска, Струмичка, Едрене и насели по тия страни и епархии народъ болгарски. (11 а-б)

„Сетне цар Крун (Крум) и Михаил завзели от гърците епархиите Софийска, Филибелийска, Самоковска, Щипска, Струмишка, и Едерне (Одрен) и заселили по тия страни и епархии български народ“ (42). Тук притежателното прилагателно Филибелийска (епархия) е от Филибе, турцизираната форма на Филипопол – по-старото име на град Пловдив. Интересно е да се отбележи, че беломорският град Филипи често е бил смесван с Филипопол от чужди пътешественици. Такава замяна се открива у римския географ Страбон в неговата книга „География“ в 17 тома, срв. „... в долината, която започва от Ейдомене (при Джевит хисар) са разположени градовете Калиполис, Ортополис, Филипополис (касае се за Филипи), Гареск“ (Непресъхващи извори 1975: 47).

Същата замяна срещаме у Едмънт Спенсер, английски пътешественик, написал двутомно съчинение „Пътувания из Европейска Турция“, 1850 г.

„Филипополи или Филипи, както го нарича местното население, е разположен по височината и в подножието на един изолиран хълм, сред просторна, плодородна долина“ (Непресъхващи извори, 1975: 292).

Подобна е замяната и у Адам Веннер фон Крайлсхайм, австрийски посланик, написал „Един пълен нов пътепис от Прага до Константинопол“, 1622 г.

„Филипополи, наречен от турците Филибе и по-преди Филипи, е съграден най-напред от Филип Македонски“ (Непресъхващи извори, 1975: 224).

От посочените по-горе примери става ясно, че пренасянето на името Филипопол върху Филипи от Паисий не е било нещо необичайно за онази епоха.

Впрочем заслужава да се отбележи, че град Пловдив е може би селище с най-много регистрирани имена. Късноримските историци Алиан Марцелин и Руфус Фетус съобщават, че името на селището преди идването на Филип Македонски е **Евмолпиада** или **Евмолпия** от **евмолпос** ‘сладкопоен, благозвучен’. Това име се свързва с легендарен герой и певец или митичен тракийски цар **Евмолп** (Велкова 1975: 4, срв. и Кацаров 1901: 654). Филип II Македонски през 342/341 г. предп-

риел поход, който довел до покоряване на Тракия и най-големият средищен град получил името **Филипополис** или **Филипуполис**. Името Филипополис се среща у Полибий, II в. пр. н. е. (Велкова 1975: 4).

Местното тракийско население възприело преводния (калкиран) вариант на Филипополис – Пулпудева, от дако-мизийското **-dava**, **-deva**, ‘крепост, град’, а първата съставка наподобява личното име Филип, срв. Филипо-дава. Много по-късно историкът Йорданес (средата на IV в.) отбелязва, че местното население наричало града Пулпудева (вж. Дринов 1971: 359).

Теполит, историкът на Филипите походи, отбелязва като име на града Понерополис ‘град на престъпниците, престъпнически град’ (Младенов 1992: 189; Велкова 1975: 4).

Римляните кръстили града Trimontium ‘Трихълмие’ (съединените тук тепета Джамбазтепе, Небеттепе и Таксимтепе). Към името **Тримонциум** било добавено *Ulpia Trimontium* по името на императора *Ulpus Trajanus*; вероятно името се извежда от *ulpicum* ‘праз, лук’. По време на управлението на Флавиите е добавено името *Flavia trimontium* (*Philippopolis*); от *flavus* ‘златистожълт, златен’.

Славянското население адаптирало тракийското Пулпудена или Пулпудева като Плъпъднвъ; варианти Пловдинъ, Плодинъ. По всичко личи, че от двете форми води началото си днешната форма Пълдин.

Интересно е да се отбележи, че по народна етимология формата Плодинъ се свързва с плодъ, заради голямото плодородие на околностите на града, а Плоудинъ се свързва с **полуден**, **пладне**. Турците адаптирали **Филипополис** или **Филипопол** под формата **Филибе** по подобие на Орхание ‘Ботевград’; жителите се наричат филибелии. В разговорния език се срещат вариантите Юлбю, Хилбю.

По предание на град Пловдив се приписват и други имена, някои от които са твърде неясни по произход. Такива са:

Тракийското име **Кендрѝсос**, **Кедрѝсос** по име на племето **кендрѝси**.

Гръцкото **Калибе** от *καλύβη* ‘колиба’ е било име на един от хълмовете – Сахаттепе, това име е приписвано и на главния град.

От монетите се разбира, че градът носи и презимената Метропол Тримонциум, Неокор Тримонциум.

По ръкописи и в записките на чужди пътешественици името Филипопол е записано под различни варианти, преосмислени по народна етимология, срв. Финепоплъ, Принепоплъ, Синоплъ и др. Интересно е да се проследи има ли варианти на името на град Пловдив в

многого на брой преписи на Паисиевата „История славянобългарска“, но това е предмет на други по-нататъшни проучвания.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрейчин 1977:** Л. Андрейчин. Езикът на Паисиевата „История славянобългарска“ и началото на новобългарския книжовен език. // *Из историята на нашето езиково строителство*. София, 1977, 173 – 183.
- Бешевлиев 1963:** В. Бешевлиев. Кой град е град Филипопол у отец Паисий. // *Български език*. София: Изд. на БАН, XIII, 1963, 1, 47 – 48.
- Велкова 1975:** Ж. Велкова. *Имената на Пловдив през вековете*. Пловдив, 1975, 1, 4 – 7.
- Георгиева 1962а:** Е. Георгиева. Наблюдения върху езика на Паисиевата Славянобългарска история. // *В: Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762 – 1962). Сборник от изследвания по случай 200-годишнината от История славянобългарска*. София, 1962, 345 – 375.
- Георгиева 1962б:** Е. Георгиева. Синтаксисът в Славянобългарската история на Паисий. // *Известия на Института по български език*. София: Изд. на БАН, IX, 1962, 47 – 139.
- Георгиева 1962в:** Е. Георгиева. Някои словообразователни типове в езика на Паисиевата Славянобългарска история. // *Български език*. София: Изд. на БАН, XII, 1962, 6, 520 – 529.
- Динеков 1969:** *Паисий Хилендарски. Славянобългарска история*. Под редакцията на П. Динеков. София, 1969.
- Динеков 1970:** П. Динеков. Отношението на Паисий Хилендарски към въпроса за езика. // *Известия на Института за български език*. София: Изд. на БАН, XIX, 1970, 561 – 568.
- Дринов 1971:** М. Дринов. По въпроса за названието на Пловдив. // М. Дринов. *Избрани съчинения*. София 1971, II, с. 359 – 361.
- Кацаров 1901:** Г. Кацаров. Бележки върху античния Пловдив. // *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, кн. XVIII, I. Научен отдел, 1901, 653 – 658.
- Киryanов 1962:** А. Киryanов. Народностни елементи в езика на „История Славянобългарска“. // *Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762 – 1962). Сборник от изследвания по случай 200-годишнината от История славянобългарска*. София, 1962, 379 – 399.
- Младенов 1992:** С. Младенов. Имената на седем български столнини. // *Избрани произведения*. София, 1992, 184 – 189.
- Непресъхващи извори 1975:** *Непресъхващи извори. Документални материали из историята на Пловдив и Пловдивско. Издирила, подбрала и редактирала К. Възвъзова-Каратеодорова*. Пловдив, 1975, 45 – 48, 54 – 55, 82 – 89, 96 – 98, 223 – 224, 291 – 293.

- Пенев 1976:** Б. Пенев. *История на новата българска литература. Лекции, т. 2.* София, 1976, 480 – 481.
- Разбойников 1936:** А. Разбойников. Отец Паисий и българската география. // *Известия на българското географско дружество.* София, IV, 1936, 200 – 210.
- Райков 1989:** Паисий Хилендарски. *История славяноболгарская 1762. Зографска чернова; Б. Райков. Паисиевият ръкопис на „История славяноболгарская“ 1762.* София, 1989.
- Тодоров 1962:** Л. Тодоров. Езикът на Паисий Хилендарски. // *Език и литература.* София, 1962, 6, 5 – 16.